

การศึกษาผลงานของโยะโยะอิ คุสะมะ (Yayoi Kusama) ที่แสดงออกถึงสภาวะความผิดปกติทางจิต ในช่วงปี ค.ศ.1948-2000*

The Art of Mentally Ill by Yayoi Kusama: 1948-2000

วัชรโรบล ภูวนาด (Wahchalobon Puwanad)**

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ผลงานของโยะโยะอิ คุสะมะที่แสดงให้เห็นการสร้างสรรคศิลปะที่เชื่อมโยงกับลักษณะอาการเจ็บป่วยทางจิต โดยศึกษาเฉพาะผลงานในช่วงปี ค.ศ.1948-2000

จากการศึกษาพบว่าจุดประสงค์หลักในการสร้างสรรค์ศิลปะเป็นไปเพื่อการบำบัดตนเองจากสภาวะความผิดปกติทางจิตและเป็นแรงผลักดันสำคัญในการสร้างสรรค์ผลงานด้วยวิธีการจุดซ้ำๆ เทคนิคดังกล่าวเชื่อมโยงกับศาสตร์ทางจิตวิเคราะห์ที่แสดงให้เห็นกระบวนการทางจิตและพฤติกรรมของศิลปินในรูปแบบอาการย้ำคิด(Obsessions) ที่สัมพันธ์กับอาการย้ำทำ (Compulsions) ด้วยวิธีการจุดซ้ำๆ ที่สามารถช่วยลดความคับข้องใจ ดังเช่นที่ปรากฏชัดเจนในผลงาน “Infinity Nets” โดยรูปแบบเนื้อหาและสัญลักษณ์สะท้อนให้เห็นปมปัญหาภายในจิตใจมุมมองที่แปลกแหวกแนว ทำให้เกิดการสร้างสรรค์ศิลปะในแนวทางใหม่ๆ ซึ่งถือเป็นประโยชน์ต่อวงการศิลปะ

อีกทั้งยังก่อให้เกิดประโยชน์กับแนวทางศิลปกรรมบำบัดเพราะสามารถนำมาใช้ในการพัฒนาศักยภาพของบุคคลเสริมสร้างความเข้าใจในสภาวะความผิดปกติทางจิตว่าไม่ใช่เรื่องน่ากลัวหรือน่าอับอายแต่อย่างใด

คำสำคัญ: โยะโยะอิ คุสะมะ / สภาวะความผิดปกติทางจิตใจ / ลายจุด

Abstract

The purpose of this study is to to analyze the works of Yayoi Kusama which share the creation of art relating to mental illness, especially her works during 1948-2000.

The results demonstrate that the main artists’s objective in their creation is self-healing from mental illness. The influence of mental illness has significantly driven to originate unique art works in the forms of “dots” and net pattern. The dots technique also shows the obvious mental illness called “Obsession”. It usually relates to compulsions which is the

* บทความนี้เรียบเรียงขึ้นจากเนื้อหาส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปมหาบัณฑิต สาขาทัศนศิลป์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีการศึกษา 2558 เรื่อง การศึกษาผลงานของโยะโยะอิ คุสะมะ (Yayoi Kusama) โดยมี ผศ.ดร.ชัยยศ อิชฎักวิพันธุ์ เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ (Thesis Advisor: Asst. Prof. Chaiyos Isavorapant)

** วัชรโรบล ภูวนาด (Wahchalobon Puwanad) นักศึกษาปริญญาศิลปมหาบัณฑิต สาขาทัศนศิลป์ คณะจิตรกรรม ประติมากรรมและภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร (Studying Master of Fine Art (Art Theory), Graduate School, Silpakorn University), amilypuwanad@gmail.com

behavior disorder, not the thought. Behavior caused by obsession then reflects in doing compulsions to increase anxiety. In this case, Kusama communicates through her own works. One of the most obvious art piece is the “Infinity Nets”

This study provides benefits to the art world and art therapy. It also reinforces our attitudes to accept that those who have mental illness is not scary or shameful at all.

Keyword: Yayoi Kusama / Mentally Ill / Dots

บทนำ

นับตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์จนถึงปัจจุบันโลกได้เปลี่ยนแปลงสู่แนวคิดและอารยธรรมใหม่ๆ ผ่านการปฏิวัติทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมซึ่งช่วงเวลาที่สำคัญเกิดขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ 19 เมื่อความก้าวหน้ามาซึ่งวิวัฒนาการทางเทคโนโลยี รวมทั้งแนวความคิดตามหลักเหตุและผล สังคมจึงก้าวเข้าสู่เสรีภาพทางความคิดและมีความเท่าเทียมกันมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังมีการพิสูจน์และค้นพบทฤษฎีใหม่ๆ ตามหลักการทางวิทยาศาสตร์ จึงนำไปสู่ทัศนคติทางความคิดที่เปิดรับความแตกต่างและแปลกใหม่อันนำมาซึ่งการล้มล้างระบบความเชื่อเดิมที่ครอบงำสังคมมนุษย์มาอย่างช้านาน

หลักฐานที่แสดงออกถึงการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยซึ่งปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนคือรูปแบบทางศิลปะในสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยา (Renaissance Art) ที่ให้ความสำคัญกับลักษณะเฉพาะบุคคลมีความสนใจลักษณะทางกายภาพของมนุษย์และธรรมชาติ โดยมีกลวิธีในการนำเสนอตามกรอบที่ได้วางเอาไว้ นั่นคือการผสมผสานศาสตร์ความรู้ใหม่ๆ ที่ค้นพบ และจากวิธีการดังกล่าวได้ส่งผลต่อแนวคิดในการสื่อสารของศิลปินจนก่อให้เกิดเป็นรูปแบบเฉพาะตัว แตกแขนงจนกลายเป็นลัทธิต่างๆ ทางศิลปะ เริ่มต้นจากการแสดงอารมณ์ความรู้สึกภายในจิตใจแล้วถ่ายทอดออกมาเป็นสัญลักษณ์ หรือความดิ้นรนของมนุษย์ที่เปิดเผยผ่านผืนผ้าใบ จนมาถึงบทบาทแนวคิดที่เน้นการวิพากษ์และตั้งคำถามต่อสิ่งต่าง ๆ รอบตัว จนเข้าสู่แนวทางศิลปะจัดวาง (Installation Art) และศิลปะแสดงสด (Performance Art) เป็นต้น

นอกเหนือไปจากการเกิดขึ้นของแนวทางศิลปะที่หลากหลาย โลกได้พบกับศาสตร์สำคัญเกี่ยวกับการวิเคราะห์อาการป่วยทางจิตทั้งด้านจิตวิเคราะห์และจิตวิทยาซึ่งมีผลต่อการสร้างสรรค์ทางศิลปะศิลปินที่มีพรสวรรค์พิเศษส่วนหนึ่งเกิดขึ้นมาพร้อมกับความผิดปกติทางจิต เช่น วินเซนต์ แวน โก๊ะ (Vincent van Gogh) เอ็ดเวิร์ด มุงค์ (Edvard Munch) มาร์ค รุทโก (Mark Rothko) อาร์ชิลี กอร์กี (Arshile Gorky) และจอร์เจีย โอคีฟ (Georgia O'keeffe) เป็นต้น

หนึ่งในศิลปินที่มีความผิดปกติทางจิตจากการวินิจฉัยของแพทย์และยังคงมีชีวิตสร้างสรรค์ผลงานศิลปะอยู่ในปัจจุบันคือโยะโยะอิ คุสะมะ เกิดเมื่อวันที่ 22 มีนาคม ค.ศ.1929 มีอาการเจ็บป่วยทางจิตตั้งแต่ยังเป็นเด็กซึ่งสาเหตุส่วนหนึ่งมาจากการทะเลาะกับบิดามารดา ขณะอายุ 10 ปี ก่อให้เกิดเป็นภาพในความทรงจำที่ไม่อาจลืมเลือน คือการมองเห็นลวดลายของดอกไม้ที่มีลักษณะคล้ายกับรูปทรงกลมกระจายอยู่รอบๆ ตัว

อาการป่วยดังกล่าวกลายเป็นแรงผลักดันให้ศิลปินสร้างสรรค์ผลงานศิลปะที่มีลักษณะของกระบวนการบำบัดรักษาผู้ป่วยทางจิต แต่ในอีกด้านหนึ่งความชัดเจนในรูปแบบและเนื้อหาทางศิลปะส่งผลให้

ผลงานของศิลปินผู้นี้มีลักษณะเฉพาะตัวเปี่ยมไปด้วยพลังดึงดูดและให้ความรู้สึกเชิงจิตวิทยาและทรงความหลากหลายทางการสื่อสาร เช่น ภาพเขียนประติมากรรม ศิลปะแสดงสดและศิลปะจัดวาง ความผิดปกติทางจิตของคุสะมะจัดอยู่ในกลุ่มอาการโรคประสาท ที่เรียกว่า“Depersonalization”ที่มีลักษณะของความผิดปกติอันเกี่ยวเนื่องกับการรับรู้และเข้าใจ ซึ่งผู้ป่วยรู้สึกว้างของภายนอกหรือส่วนต่างๆในร่างกายของผู้ป่วยมีคุณภาพเปลี่ยนไป ไม่เป็นของจริง เป็นของแปลกและไม่รู้สึกว่ามีหรือคุ้นเคย

จากอาการดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นถึงความผิดปกติของศิลปินที่สื่อออกมาในผลงานที่เริ่มมีมากขึ้นตั้งแต่ปี ค.ศ.1952 จากรูปแบบการวาดภาพแนวประเพณีญี่ปุ่น ได้เปลี่ยนเป็นภาพความทรงจำในวัยเด็กที่สื่อผ่านรูปทรงกลมหรือจุด โดยเธอได้ให้ความหมายว่า วงกลมมีรูปทรงเช่นเดียวกันกับดวงอาทิตย์ อันเป็นสัญลักษณ์แห่งพลังของโลกและการดำรงอยู่ของชีวิต ส่วนรูปทรงเหมือนดวงจันทร์นั้นให้ความสงบ มีความกลม ความนุ่มนวล มีสีสัน ไร้ความรู้สึกและยากต่อการเข้าถึง นอกจากนี้รูปทรงดังกล่าวยังไม่สามารถอยู่ตามลำพังด้วยตัวของมันเองได้ เปรียบเสมือนชีวิตที่ต้องมีการสื่อสารระหว่างผู้คน

ในปี ค.ศ.1957 คุสะมะได้ย้ายไปอยู่นิวยอร์กและสร้างสรรค์ผลงาน โดยนำเอกลักษณ์ประจำตัวมาผสมผสานเข้ากับความเรียบง่ายของรูปทรงและเส้นสี จนนำไปสู่การพัฒนาเป็นเทคนิค เช่นการใช้กระจกเงาเพื่อก่อให้เกิดการลวงตา บิดเบี้ยว เกิดสภาวะที่แปลกและแตกต่าง รวบรวมว่าได้หลุดออกไปอีกโลกหนึ่งที่ศิลปินต้องการให้เห็น เช่น ผลงาน *Accumulation* (1962) และผลงาน *Narcissus Garden* (1966) เป็นต้น จนกระทั่งในปี ค.ศ.1977 ศิลปินได้เข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลจิตเวชเซอิวะ (Seiwa Hospital) ในกรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น ซึ่งเป็นสถานที่ที่ศิลปินอาศัยอยู่จนถึงปัจจุบันและได้สร้างสตูดิโอไว้ทำงานศิลปะใกล้ๆกับโรงพยาบาลอีกด้วย อาจกล่าวได้ว่าคุสะมะได้พิสูจน์ให้โลกเห็นว่าความสามารถที่กลั่นออกมาจากสภาวะจิตที่ผิดปกตินั้นมีลักษณะพิเศษเช่นเดียวกับการสร้างสรรค์ของศิลปินทั่วไป

ดังนั้นการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ จึงเน้นไปที่ผลงานของยะโยะอิ คุสะมะเพื่อศึกษาว่าความผิดปกติทางจิตดังกล่าวมีผลต่อรูปแบบและเนื้อหาของงานศิลปะอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. ศึกษาประวัติชีวิตของศิลปิน อาการเจ็บป่วยทางจิตและผลกระทบต่อการทำงานศิลปะ
2. ศึกษารูปแบบการสร้างสรรคหรือสัญลักษณ์ที่เกิดจากความผิดปกติทางจิตในผลงานว่าสะท้อนให้เห็นมุมมองแนวคิดที่ต่างออกไปอย่างไรในแต่ละช่วงเวลา
3. เพื่อเพิ่มองค์ความรู้และเปิดโลกทัศน์ให้เห็นถึงการสร้างสรรค์อีกประเภทหนึ่ง

วิธีการวิจัย

1. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ได้แก่ หนังสือ บันทึกภาพผลงานที่เกี่ยวข้องกับประวัติชีวิตของศิลปินและโรคประสาทที่เกี่ยวข้อง รวมถึงหนังสือที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีทัศนศิลป์และองค์ประกอบศิลป์

2. วิเคราะห์ผลงานของยะโยะอิ คุสะมะ โดยแบ่งออกเป็น 3 ช่วงเวลาตามรูปแบบผลงานที่เปลี่ยนไปซึ่งยึดตามช่วงชีวิตในประเทศญี่ปุ่นตั้งแต่ปี ค.ศ.1948-1956 ต่อมาคือช่วงชีวิตในประเทศอเมริกาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1957-1972 และท้ายที่สุดคือช่วงชีวิตในประเทศญี่ปุ่นตั้งแต่ปี ค.ศ. 1973-2000

ผลการวิจัย

การศึกษาประวัติและผลงานของยะโยะอิ คุสะมะ ตั้งแต่ปี ค.ศ.1948-2000 ที่แสดงออกถึงสภาวะความผิดปกติทางจิตมีจุดประสงค์เพื่อวิเคราะห์สภาวะความผิดปกติทางจิตที่ส่งผลต่อรูปแบบและเนื้อหาของงานศิลปะรวมถึงสะท้อนให้เห็นมุมมองแนวคิดที่ต่างออกไป

การวิเคราะห์ผลงานศิลปะและสภาวะจิตใจที่ผิดปกติของศิลปิน ต้องอาศัยหลักจิตวิทยา ความรู้ด้านจิตเวชศาสตร์รวมทั้งเหตุการณ์ในช่วงชีวิตครอบครัว สังคมและอิทธิพลแวดล้อมที่มีผลกระทบต่อจิตใจของศิลปิน เพื่อค้นหาจุดเชื่อมโยงรูปแบบผลงานศิลปะที่สื่อถึงสภาวะจิตอันผิดปกติ ดังนั้นผู้วิจัยจึงสรุปผลการศึกษาออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

1. สรุปเหตุการณ์และอิทธิพลแวดล้อมที่ส่งผลต่อสภาวะความผิดปกติทางจิต
2. สรุปเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของสภาวะความผิดปกติทางจิตกับผลงานของศิลปิน

อภิปรายผล

จากการศึกษาประวัติและผลงานของยะโยะอิ คุสะมะ ตั้งแต่ปี ค.ศ.1948- 2000 รวมถึง สภาวะความผิดปกติทางจิตของศิลปิน จากหนังสือชีวประวัติของศิลปิน Yayoï Kusama ได้กล่าวถึงลักษณะอาการความผิดปกติทางจิตไว้ 3 ประการ คือ Hallucination, Depersonalization และ Obsessions

ผู้วิจัยจึงได้นำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์และเชื่อมโยงหาความสัมพันธ์ของภาวะความผิดปกติทางจิตกับผลงานของศิลปิน เพื่อแสดงให้เห็นว่ากระบวนการถ่ายทอดอาการผิดปกติทางจิต สะท้อนออกมาในผลงานศิลปะทั้งรูปแบบ วิธีคิด เทคนิค และภาษาเฉพาะตัวของศิลปิน รวมถึงแสดงนัยยะทางสังคม ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าศิลปินคือจุดเชื่อมโยงที่สำคัญ

ผู้วิจัยแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 3 ประการตามลักษณะความผิดปกติทางจิตเวชเป็นหลักในการเชื่อมโยงผลงานของศิลปินดังนี้

1. Hallucination เชื่อมโยงกับผลงานผลงาน “ *the Driving Image Show* ”
2. Depersonalization เชื่อมโยงกับผลงาน “ *Accumulation of Corpses* ” (*Prisoner Surrounded by the Curtain of Depersonalization*)
3. Obsessions เชื่อมโยงกับผลงาน “ *Infinity Nets* ”

ภาพที่ 1 ยะโยะอิ คุสะมะ " the Driving Image Show "ประติมากรรม สื่อผสม (1964)

ที่มา: accessed September 15, 2014, available from <http://youngrabbit.tumblr.com/post/21774043279/mazzyfields-yayoi-kusama-image-from-the>

1. Hallucination เชื่อมโยงกับผลงาน “The Driving Image Show”

ผลงานชุด *"Driving Image Show"* (ภาพที่1) จัดแสดงในปี ค.ศ.1964 ที่แกลลอรี เดอะ แคลสเทอแลนด์ (The Castellane) ณ เมืองนิวยอร์ก ภายในนิทรรศการได้นำเสนอผลงานทั้งหมดของศิลปินที่ได้รวบรวมไว้อย่างครบถ้วน เพื่อสร้างการจัดวางรูปแบบให้สื่อถึงตัวตนของศิลปินมากที่สุด การติดตั้งผลงานนั้นมีการจำลองฉากห้องนั่งเล่น ซึ่งประกอบไปด้วย วัสดุ สิ่งของเครื่องใช้ เสื้อคลุม กระเป๋าเดินทางและรองเท้าส้นสูง ครอบคลุมด้วยวัสดุรูปทรงคล้ายกับอวัยวะเพศชายหรือมวกะโรนีแห้ง

การผสมผสานรูปแบบศิลปะจัดวาง มีหลักสำคัญอยู่ที่ความสัมพันธ์ของการจัดวางผลงานกับขนาดของพื้นที่ ซึ่งภายในห้องเต็มไปด้วยผลงานประติมากรรมนุ่มอัดแน่นด้วยรูปทรงแปลกประหลาด ลักษณะการจัดองค์ประกอบที่มากเกินไปจนเกินปกติ มีจุดประสงค์เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมให้ผู้ชมได้สัมผัสถึงความรู้สึกอัดอั้นภายในตัว สภาวะดังกล่าว จึงเปรียบได้กับการสร้างโลกคู่ขนานที่ศิลปินได้สัมผัส ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะบางประการในผลงานของผู้ป่วยทางจิตที่มักจะสื่อถึงความรู้สึกอัดอั้น สับสน และวุ่นวาย

จุดประสงค์ของผลงานประติมากรรมชุดนี้ เพื่อบำบัดรักษาความรู้สึกกังวลและกลัวเรื่องการมีเพศสัมพันธ์ ทศนคติในเชิงลบที่ฝังรากลึกตั้งแต่วัยเยาว์ จึงทำให้ศิลปินค้นหาวิธีการเอาชนะความกลัวด้วยการทำซ้ำๆ ซึ่งเป็นวิธีการรักษาภาวะความผิดปกติทางจิตด้วยตนเอง ทั้งนี้การบำบัดโดยวิธีดังกล่าวศิลปินได้ตั้งชื่อว่า “ศิลปะไซโคโซแมทิก” (Psychosomatic Art) หรือ วิธีการปรับเปลี่ยนแนวคิดเกี่ยวกับสิ่งที่คิดว่าน่ากลัวให้กลายเป็นเรื่องตลก

อาการ Hallucination

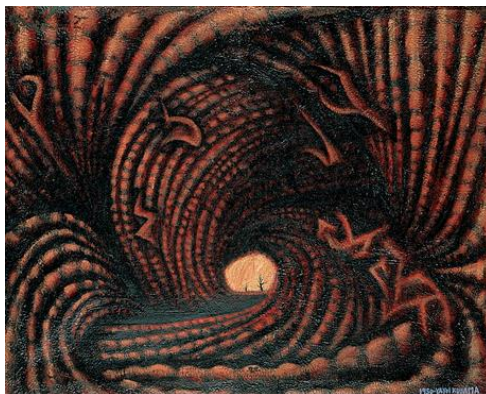
อาการประสาทหลอนของศิลปินนั้นเกิดขึ้นจากประสบการณ์วัยเด็ก ศิลปินได้อธิบายเรื่องราวเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจากงานเขียนของตนเองในปี ค.ศ.1975 ที่มีชื่อว่า “The struggle and wondering of my soul (extracts)” ดังนี้

“...มันเริ่มต้นจากภาพหลอนนับตั้งแต่ยุคเหตุและผล ธรรมชาติ จักรวาล มนุษย์ เลือดเนื้อ ดอกไม้ รวมทั้งความหลากหลายของทุกสรรพสิ่งที่เห็นและได้ยินซึ่งอยู่ลึกลงไปภายในจิตใจของฉันทันนั้นแปลกประหลาด น่าขนลุก และเต็มไปด้วยความลึกลับ ฉันทมีชีวิตอยู่ท่ามกลางสิ่งเหล่านี้เรื่อยมา ถ้าหากประมาณเมื่อใดความรู้สึกเหล่านี้ก็จะปรากฏเข้าๆ ออกๆ ภายในจิตวิญญาณราวกับว่ามันจะตามครอบงำอยู่ตลอดเวลาและไม่มีทางใดที่จะขัดขึ้น

ได้ มันทำให้ฉันอยู่ในสภาวะก้ำกึ่งระหว่างคนปกติกับคนเสียสติ... ภาพความทรงจำตั้งแต่วัยเยาว์ ฉันพบตัวเองยืน
สันไปทั่วร่างกายด้วยความกลัวท่ามกลางดงดอกไม้ ห้อมล้อมด้วยดอกไวโอเล็ตหลายร้อยดอกในสวนแห่งหนึ่ง
ดอกไม้เหล่านั้นไม่ทันระมัดระวังตัวได้เปิดเผยตัวตนให้ฉันได้ยินบทสนทนาราวกับเป็นมนุษย์ทั่วไปโต้ตอบกัน
ในไม่ช้าจิตวิญญาณของฉันก็หลงไปในวงค์ภาพลวงตาเหล่านั้น ด้วยความกลัวฉันจึงวิ่งหนีออกจากภาพหลอนมุ่ง
ตรงไปยังบ้าน พร้อมกับบอกกับตัวเองว่าภาพที่เห็นทั้งหมดไม่ใช่ความจริง ฉันเริ่มสับสนว่าตัวฉัน จิตใจ และ
ร่างกายจะติดอยู่ในโลกที่ไม่รู้จัก จนในที่สุดฉันก็ถึงบ้านและรีบเข้าไปในหลุมหลบภัยซึ่งก็คือตู้เสื้อผ้าของตัวเอง
ฉันนั่งหลบภายในตู้เสื้อผ้าพร้อมทั้งพิมพ์กับตัวเองว่ากลัวอะไร ระหว่างนั้นฉันก็ตระหนักได้ว่า เสียงที่เปล่ง
ออกมานั้นเริ่มกลายเป็นเสียงสุนัข หายที่สุด..."¹

จากข้อมูลข้างต้นทำให้ทราบว่าศิลปินมีลักษณะอาการทางจิตเวชในกลุ่มความผิดปกติของการ
รับรู้ หมายถึงผู้ป่วยสามารถรับรู้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 ขึ้นมาเอง โดยที่ไม่มีสิ่งเร้าจากภายนอก อาการประสาท
หลอนของศิลปินที่ปรากฏคือประสาทหลอนทางการเห็น ในกรณีนี้คือการมองเห็นภาพตัวเองท่ามกลางสวน
ดอกไม้ที่พูดได้และอาการหวาดจากการได้ยินเสียงของดอกไม้กำลังพูดคุยกัน ซึ่งเป็นอาการที่แสดงว่าผู้ป่วยมีการ
รับรู้² ความเป็นจริงผิดไป

ศิลปินเลือกใช้รูปแบบศิลปะจัดวาง เพื่อถ่ายทอดประสบการณ์เฉพาะตัวที่เคยเกิดขึ้นเนื่องจาก
ความทรงจำในวัยเด็กที่ถูกบังคับโดยมารดาให้สอดแนมบิดากับชุมชนอยู่บนเตียง ความรู้สึกอัดอัดและน่ารังเกียจ
จากความทรงจำนั้นได้ส่งผ่านให้ผู้ชมรับประสบการณ์ร่วม ท่ามกลางผลงานศิลปะที่ประกอบด้วยวัสดุที่มีรูปทรง
บิดเบี้ยว นำมาเย็บติดๆ กันจนครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมด รวมถึงข้าวของเครื่องใช้ภายในห้องจัดแสดงที่อัดแน่นสะ
อิดสะเอียนชวนให้การรับรู้มีความแตกต่างไปจากความเป็นจริง

ภาพที่ 2 ยะโยะอิ คุสะมะ " Accumulation of Corpses (Prisoner Surrounded by the Curtain of
Depersonalization)" สีน้ำมัน ขนาด 72.5x 91.5 ซม. (1950)

ที่มา: Laura Hoptman, Akira Tatehata, Udo Kultermann, Yayoi Kusama (Hong Kong: Phaidon
Press, 2000), 10

¹Laura Hoptman, Akira Tatehata, Udo Kultermann ,Yayoi Kusama (Hong Kong: Phaidon Press, 2000),
118.

²การรับรู้คือ ขบวนการที่เกิดขึ้นภายหลังจากที่สิ่งเร้ากระตุ้นการรับรู้และถูกตีความเป็นสิ่งที่มีความหมายโดยใช้ความรู้
ประสบการณ์และความเข้าใจของบุคคล (Bernstein. 1999 : 72)

2. Depersonalization เชื่อมโยงกับผลงาน “Accumulation of Corpses”(Prisoner Surrounded by the Curtain of Depersonalization)

ผลงานจิตรกรรม “*Accumulation of Corpses*”(Prisoner Surrounded by the Curtain of Depersonalization) (ภาพที่ 2) ถูกจัดแสดงขึ้นครั้งแรกในเดือนมีนาคมที่ศูนย์ชุมชน ณ เมืองมะสึโมะโตะ ประเทศญี่ปุ่น ในปี ค.ศ.1952 ซึ่งผลงานชิ้นนี้ คือ หนึ่งในจำนวนผลงานที่จัดแสดงถึง 250 ชิ้น โดยมีเรื่องราวในผลงานที่แสดงถึง การบันทึกภาพผ่าน สะท้อนจินตนาการที่มาจากความทรงจำ ความกลัว การรับรู้ถึงสภาวะความจริงที่เริ่มเปลี่ยนไป ณ ช่วงเวลาหนึ่ง

ในอีกแง่มุมหนึ่งเรื่องราวเนื้อหาได้เกี่ยวข้องกับช่วงเวลาหลังสงครามที่เต็มไปด้วยร่างอันไร้วิญญาณจากการทำสงครามที่ยาวนานสืบเนื่องมาจนถึงปี ค.ศ. 1950 ก่อให้เกิดความน่าสะพรึงกลัว โดยสิ่งที่หลงเหลือจากสถานการณ์วุ่นวายเหล่านั้น คือภูมิทัศน์ที่แม้แต่พืชยังต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด ความรู้สึกส่วนตัวของศิลปินจึงสื่อถึงภาวะของการถูกแยกออกด้วยผ้า màn แห่งจากความเป็นจริงและผู้คน สังเกตได้จากพื้นที่รูปทรงกลมตรงกลางภาพที่ไม่ได้ถูกดูดกลืนไปกับรูปทรงของแผ่นดินแต่ถูกผูกกันในลักษณะเกลียวขนาดใหญ่

องค์ประกอบโดยรวมมีลักษณะรูปทรงขดเกลียวเกิดจากการรวมตัวของเส้นโค้งเกือบเต็มวงกลมทำให้เกิดความรู้สึกรวมเป็นหนึ่งเดียวกัน ความรู้สึกพัวพัน ความกลัวและความวิตกกังวล ทิศทาง การหมุนเกลียวที่แสดงในภาพ ส่งผลต่อการมองเห็นในลักษณะการเคลื่อนที่ของเกลียวเข้าสู่กึ่งกลาง

ผู้ชมสามารถรับรู้ถึงอารมณ์และสุนทรียภาพ เนื่องจากการเว้นบริเวณว่าง 2 มิติ ที่เป็นรูปวงกลมภายในประกอบด้วยต้นไม้เล็กๆ 2 ต้น คือจุดศูนย์รวมที่นำสายตาของผู้ชม ก่อให้เกิดจังหวะการเคลื่อนไหวของสายตา เมื่อมีความเคลื่อนไหวเกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นความเคลื่อนไหวของวัตถุ ร่างกาย หรือสายตาก็ตาม จะมีเรื่องของกาลเวลาเข้ามาเกี่ยวข้องทันทีเพราะความเคลื่อนไหวนั้นต้องอาศัยทั้งที่ว่าง (Space) และเวลา (Time) ความเคลื่อนไหวของเวลาจึงเป็นมิติหนึ่งของงานศิลปะ นั่นคือมิติที่ 4

การสื่อผ่านเทคนิคการใช้สีน้ำ สีน้ำมัน เป็นเทคนิคที่เพิ่มเติมมาจากอิทธิพลของศิลปะตะวันตกทั้งในเรื่องมุมมองและการสื่อแทนด้วยสัญลักษณ์ ซึ่งเป็นศิลปะแนวทางใหม่ของประเทศญี่ปุ่นในขณะนั้น โดยศิลปินเรียนรู้การวาดภาพสีน้ำมันตามรูปแบบศิลปะตะวันตก ทั้งนี้ได้เริ่มทดลองกับวัสดุและเทคนิคต่างๆด้วยตนเองแต่ยังคงรักษาแนวทางการวาดแบบประเพณีนิยมดั้งเดิมไว้

นอกจากนี้ผลงานดังกล่าวยังได้รับความสนใจจากวงการจิตเวชศาสตร์ เนื่องจากการถ่ายทอดรูปแบบที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับผู้มีปัญหาทางจิต ซึ่งสร้างความสนใจให้แก่ ดร.ชิโฮ นิชิมะรุ ในการใช้เป็นแนวทางการศึกษาเรื่องศิลปะและการเจ็บป่วยทางจิตให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

อาการ Depersonalization

สืบเนื่องมาจากประสบการณ์ในวัยเด็กอันเกิดจากการเลี้ยงดูภายในครอบครัว ที่มีความขัดแย้งภายในจิตใจหรือเหตุการณ์ในชีวิตที่ก่อให้เกิดความวิตกกังวลและการเก็บกด เป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิด ความผิดปกติในทางจิตเวช ซึ่งพบว่ากรณีของศิลปินมีความสอดคล้องตามแนวคิดทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการพื้นฐานของอับราฮัม แฮโรลด์ มาสโลว์ ซึ่งได้อธิบายถึงความเจ็บป่วยทางจิตที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับความต้องการพื้นฐานตาม

ธรรมชาติของมนุษย์ที่ติดตัวมาแต่กำเนิด 5 ประการ ซึ่งหากไม่ได้รับการเติมเต็ม หรือล้มเหลวในการบรรลุถึง ความสมบูรณ์ จะทำให้เกิดความต้องการที่ไม่เหมาะสมหรือไม่สมเหตุสมผล ส่งผลต่อพฤติกรรมและบุคลิกภาพ ผิดปกติ อันเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมให้เกิดโรคทางจิตได้

ในการรับมือกับสภาวะความผิดปกติทางจิตดังกล่าว ตามแนวคิดของ ซิกมันด์ ฟรอยด์ได้อธิบายว่า มนุษย์ไม่สามารถหลบเลี่ยงต่อความกังวลและความเครียด จึงแสวงหาวิธีการลดภาวะที่ไม่พึงประสงค์เหล่านี้โดย วิธีการที่เรียกว่า *กลวิธีทางป้องกันตัว*³ ในกรณีของศิลปินแสดงออกมาในรูปแบบของการวาด ซึ่งถือเป็นกลไกการ ปรับตัวเพื่อข่มลักษณะด้อยของตนเอง(สภาวะความเจ็บป่วยทางจิต) โดยการสร้างปมเด่น ซึ่งกลไกดังกล่าวจะ ช่วยให้เกิดความรู้สึกยอมรับนับถือตนเอง

ดังนั้น องค์ประกอบทางทัศนศิลป์ เนื้อหา รูปแบบ รายละเอียดทั้งหมดในภาพจึงมีส่วนช่วยให้บุคคล ออกจากระดับจิตใต้สำนึกไปสู่จิตสำนึก เพื่อเปิดเผยสาเหตุของพฤติกรรมที่เป็นปัญหาในปัจจุบัน อันนำไปสู่ ความเข้าใจในผลงานและตัวตนของศิลปินเอง สำหรับกรณีของศิลปินแสดงให้เห็นสภาวะความผิดปกติทางจิตที่ เรียกว่า “Depersonalization” หมายถึงการเปลี่ยนแปลงของการรับรู้ประสบการณ์ของตนเองที่เกี่ยวข้องกับ สิ่งแวดล้อม เป็นหนึ่งในความผิดปกติของรูปแบบความคิด โดยบุคคลนั้นมีความรู้สึกที่ตนเองอยู่ข้างนอกร่างของ ตนและกำลังดูตนเองอยู่ แต่ไม่สามารถควบคุมการกระทำเหล่านั้นได้ คล้ายกับอยู่ในความฝัน ลักษณะอาการ โดยรวมจะรู้สึกว่าร่างกายบิดเบี้ยว มีขนาดหรือรูปร่างที่เปลี่ยนไปราวกับว่าตนยืนห่างไกลออกไปเรื่อยๆ ซึ่งภาวะ เช่นนี้อาจเกิดขึ้นชั่วคราวหรือเรื้อรังจนอาจนำไปสู่ปัญหาการทำงานในชีวิตประจำวัน

สำหรับจุดที่เชื่อมโยงระหว่าง Depersonalization กับผลงาน “Accumulation of Corpses” คือ ลักษณะการมองเห็นได้เปลี่ยนไปจากวัตถุที่ไม่เคลื่อนไหว แต่ภาพที่เห็นคือวัตถุเคลื่อนที่ไกลออกไป สอดคล้องกับ ที่ศิลปินได้เขียนอธิบายในหนังสือที่มีชื่อว่า “*Yayoi Kusama*” เกี่ยวกับความสับสนที่เกิดขึ้น ลักษณะอาการ ผิดปกติของรูปแบบความคิด ความรู้สึกขณะเผชิญหน้ากับการครอบงำและสภาวะการรับรู้ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่าง ฉับพลัน ซึ่งศิลปินได้อธิบายไว้ดังนี้

“...ตลอดชีวิตของฉัน การเผชิญหน้ากับอาการครอบงำนั้นเป็นความรู้สึกที่แปลกประหลาด ระหว่าง ความเป็นและความตาย สับสนเรื่องพื้นที่ กับเวลาบางครั้งฉันลืมหากลับบ้าน และก็สงสัยว่ามายืนอยู่ที่หน้าบ้าน ของคนอื่นได้อย่างไรที่ฉันจะกลับบ้าน คล้ายกับช่วงเวลาบางช่วงหายไป การแตกแยกราวกับว่าอยู่ในจักรวาล ที่ไม่มีอยู่จริงไม่ทราบถึงที่มาที่ไปของสิ่งที่เกิดขึ้น ฉันมักจะเห็นผู้คนรอบๆตัวเหมือนกับตัวเล็กและอยู่ห่างไกล กว่าที่เป็นจริง ฉันไม่สามารถจะบอกเรื่องเหล่านี้กับใครได้ สิ่งที่ได้ทำคืออยู่แต่ในห้องของฉัน พร้อมความ รู้สึกไร้ค่าที่ตามมา...”⁴

การเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นในภาพได้เปิดประตูสู่ดินแดนแห่งใหม่ อุดมไปด้วยการมองทะลุภาพที่หยุดนิ่ง ผ่านองค์ประกอบทางทัศนศิลป์ เช่น การรวมตัวของเส้นมีส่วนช่วยให้เกิดภาพที่เปลี่ยนไปเป็นภาพที่เคลื่อนไหวได้ การขึ้นทางสายตาดำเนินทิศทางการม้วนเกลียวของเส้นประสานกับรูปทรงที่แสดงในภาพเหมือนกับการเคลื่อนไหว

³ ศรีเรือน แก้วกังวาน, (2548), *ทฤษฎีจิตวิทยาบุคลิกภาพ*, 22

⁴ Laura Hoptman, Akira Tatehata, Udo Kultermann, *Yayoi Kusama* (Hong Kong: Phaidon Press, 2000),

ของเส้นเคลื่อนที่เข้าสู่กึ่งกลาง รวมทั้งลักษณะการจัดวางตำแหน่งของต้นไม้ขนาดเล็กๆ ภายในวงกลมสีขาวสื่อให้เห็นว่าต้องการจะนำเสนอมุมมองจากระยะไกล

จากความสะดวกคล่องกับมุมมองของสื่อศิลปะในศิลปกรรมบำบัดที่ได้กล่าวไว้ว่า การวาดเขียนคือการทำงานประสานกันด้านการเคลื่อนไหว ปัญหาด้านการรับรู้และความผิดปกติด้านความคิด⁵ ซึ่งเป็นหลักในการสังเกตถึงความผิดปกติ เพราะการวาดเส้นสัมพันธ์กับการแสดงออกที่ควบคุมโดยสติ ปัญญา และการเล่าเรื่องอาจให้ความเป็นจริงหรือความเพ้อฝันก็ได้ ส่วนภาพสีจะกระตุ้นการแสดงออกของผลกระทบและอารมณ์ ซึ่งอาจเพิ่มพลังกระตุ้นการผลิตผลงาน⁶

ภาพที่ 3 ยะโยะอิ คุสะมะ "Infinity Nets" สีน้ำมัน ขนาด 210 x 414 ซม. (1961)

ที่มา: Laura Hoptman, Akira Tatehata, Udo Kultermann, **Yayoi Kusama** (Hong Kong: Phaidon Press, 2000), 94.

3. Obsessions เชื่อมโยงกับผลงาน Infinity Nets

ผลงาน *"Infinity Nets"* (ภาพที่3) สร้างขึ้นในปี ค.ศ.1959 เป็นผลงานจิตรกรรมฝาผนังขนาดใหญ่ ใช้เทคนิคสีน้ำมัน ขนาด 210x414 ซม. มีรูปแบบการทำซ้ำไปซ้ำมาก่อให้เกิดการมองเห็นอย่างไม่รู้จบ สะท้อนให้เห็นวิสัยทัศน์ของความล้าสมัยด้วยการใช้รูปแบบเรียบง่ายทั้งรูปทรงและเส้นสี แต่แฝงไปด้วยความหมายและแรงบันดาลใจที่เต็มเปี่ยมด้วยความรู้สึกอันทรงพลัง นิยามของชื่อผลงานนั้นมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องของจิตใจ การสำรวจรูปแบบความเป็นนิรันดร์ของธรรมชาติ ความว่างเปล่าภาพหลอน ความหลงใหล การบังคับ และการทำซ้ำ

ผลงานการ “จุด” ที่ไม่สิ้นสุดเหล่านี้ได้กลายเป็นเอกลักษณ์ประจำตัวของการเปลี่ยนแปลงที่รุนแรงและถ่ายทอดสู่ผลงานชิ้นอื่น ลักษณะการเพิ่มจำนวนของจุดทรงกลมที่ไม่รู้จบ พลังความคิดสร้างสรรค์ที่เกิดจากการทำซ้ำ กระจายตัวของจุดนับพันๆ บนผืนผ้าใบ กลายเป็นวิธีการเพิ่มจำนวนของวงกลมที่เป็นทวีคูณ ก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวเข้าสู่ที่ว่างที่ไม่สามารถหยั่งความลึกได้ เป็นการเปิดทางให้กับผู้ชมได้สัมผัสกับการรับรู้ที่

⁵อติธ เครเมอร์, (2552), *ศิลปะเพื่อการบำบัด*, (แปลโดยผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เลิศศิริ บวรกิตติ), 105.

⁶อติธ เครเมอร์, (2552), *ศิลปะเพื่อการบำบัด*, (แปลโดยผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เลิศศิริ บวรกิตติ), 87.

ปราศจากขอบเขตจำกัด นอกจากนี้ยังสื่อถึงแนวคิดจินตนาการของศิลปิน ความสงสัยในเรื่องจุดสิ้นสุดของจักรวาลว่ามีอยู่หรือไม่ และกว้างใหญ่เพียงใด โดยเปรียบเทียบทุกสิ่งทุกอย่างบนโลก รวมทั้งชีวิตตัวเองเป็นตั้งจุดที่เชื่อมต่อกันจนเป็นลวดลายตาข่ายกระจายตัวออกไป ราวกับห้วงจักรวาลที่ไร้จุดสิ้นสุด

อาการ Obsessions

รูปแบบอาการ Obsessions หมายถึงลักษณะอาการความผิดปกติในเนื้อหาของความคิดการหมกมุ่นครุ่นคิดที่ไม่มีเหตุผลที่จู่ๆก็เกิดขึ้นมาในหัวสมองของผู้ป่วยโดยไม่สามารถห้ามได้ มักมีอาการวิตกกังวลไม่สบายใจร่วมด้วย นอกจากอาการ Obsessions แล้วมักจะสัมพันธ์กับอาการ compulsions เป็นความผิดปกติของพฤติกรรมไม่ใช่ความคิด แต่เกิดจากการย่ำคิดที่ทำให้เกิดการกระทำซ้ำๆ ที่ผู้ป่วยฝืนไม่ได้ การย่ำทำนั้นทำเพื่อช่วยลดความไม่สบายใจที่เกิดจากการย่ำคิด

สาเหตุที่ก่อให้เกิดอาการดังกล่าว เนื่องจากการขาดความรักและการเอาใจใส่จากบิดามารดา อีกทั้งยังได้รับการลงโทษอย่างรุนแรงบ่อยครั้งจากมารดา เหตุเพราะไม่เข้าใจในพฤติกรรมที่แตกต่างไปจากเด็กทั่วไป ซึ่งพฤติกรรมเหล่านั้นเป็นอาการที่แสดงออกถึงสภาวะจิตที่ผิดปกติ ดังนั้นศิลปินจึงหาทางออกด้วยการวาดภาพ “จุด” ซึ่งเป็นการตอบสนองต่อกลไกทางจิต ทั้งนี้ซิกมันด์ ฟรอยด์ ได้อธิบายว่ากลไกทางจิตเป็นวิธีที่จะขัดขวางความคิดเห็นที่เข้ากันไม่ได้ออกจากจิตสำนึกเข้าสู่จิตไร้สำนึก กลไกทางจิตยังเป็นกระบวนการในจิตไร้สำนึกที่คอยปกป้องคนเราให้พ้นจากความวิตกกังวล กล่าวคือมิได้เปลี่ยนสภาพที่แท้จริงของอันตรายหรือปัญหาที่เกิดขึ้น เพียงแต่เปลี่ยนวิธีทางให้บุคคลได้ระบายความไม่สบายใจเกี่ยวกับเรื่องต่างๆออกไปเท่านั้น⁷

กล่าวได้ว่าในกรณีของศิลปินคือการตอบสนองต่อกลไกทางจิตในรูปแบบของการเก็บกด (Repression) เป็นกลวิธีแก้ทุกข์โดยการลืมสิ่งที่ไม่อยากจะทำ เช่น ลืมความขมขื่น ความอับยศอดสูต่างๆ ที่สร้างความเจ็บปวดอันเป็นประสบการณ์เดิมที่ได้ซ่อนเร้นไว้ในวัยเด็ก ซึ่งฝังอยู่ภายในจิตใต้สำนึก เช่น ความเห็นแก่ตัว ความรู้สึกไม่เป็นมิตร ความต้องการทางเพศ ฉะนั้นสิ่งที่ต้องปิดบังไว้อาจถูกถ่ายทอดออกมาในรูปแบบของความเจ็บป่วยทางกาย (Conversion) หรือ Obsessions หรือมีความวิตกกังวลซึ่งหาสาเหตุไม่ได้⁸ สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ศิลปินได้กล่าวถึงอาการ Obsessions ที่ตนเองประสบอยู่มานานกว่า 50 ปีในหนังสือที่มีชื่อว่า “*Yayoi Kusama*” จากบทสัมภาษณ์ระหว่างศิลปินกับ เดเมียน เฮิร์สต์ (Damien Hirst) ในปี ค.ศ.1998 (Across the Water: Interview with Damien Hirst 1998) ⁹ ศิลปินได้อธิบายถึงสาเหตุของของโรคทางจิตใจว่ามาจากประสบการณ์ในวัยเด็กของตนเป็นหลัก และความสำคัญในการบำบัดรักษาตนเองด้วยศิลปะ

นอกจากนี้ความกลมกลืนและความขัดแย้งที่รวมตัวกันอยู่ในองค์ประกอบศิลป์ โดยปกติแล้วการจัดองค์ประกอบศิลป์ หากทำให้กลมกลืนกันมากก็จะทำให้ภาพขาดความน่าสนใจ ดังนั้น ศิลปินส่วนใหญ่จึงมักไม่ใช้ความกลมกลืนทั้งหมด แต่จะสร้างภาวะความขัดแย้งให้ปรากฏท่ามกลางความกลมกลืนโดยให้มีความขัดแย้งได้ไม่เกิน 20 % ของเนื้อที่ทั้งหมดของภาพ ส่วนในกรณีของศิลปินนั้นไม่ปรากฏรูปแบบของความขัดแย้ง แต่กลับ

⁷ ศรีพิมล ดิษยบุตร, (2555), *สุขภาพจิตและการพยาบาลจิตเวช*, 94.

⁸ ฉวีวรรณ สัตยธรรม, (2552), *การพยาบาลจิตเวชและสุขภาพจิต*, 39.

⁹ Laura Hoptman, Akira Tatehata, Udo Kultermann, *Yayoi Kusama* (Hong Kong: Phaidon Press, 2000),

ปรากฏรูปแบบความกลมกลืนสอดคล้องในลักษณะรูปลักษณ์ (symbolism harmony) ที่ขึ้นอยู่กับความรู้สึกเป็นหลัก ศิลปินสร้างความกลมกลืนด้วยเทคนิคการทำซ้ำๆ ด้วยรูปร่างกลมๆ ที่มีขนาดใกล้เคียงกันวิธีการซ้ำๆ กันของรูปวงกลมจัดเรียงตัวกันอย่างเป็นระเบียบ จนเกิดระยะห่างที่เท่ากันมากเกินไป ทำให้เกิดภาวะความเหมือนที่ควรจะให้ความรู้สึกสงบเงียบ แต่กลับกลายเป็นความซับซ้อนเข้ามาแทนที่ในผลงาน

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

ศรีเรือน แก้วกังวาล.(2551). **ทฤษฎีจิตวิทยาบุคลิกภาพ**. กรุงเทพฯ : หมอชาวบ้าน

สมชาย พรหมสุวรรณ.(2548). **หลักการทัศนศิลป์**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อีดิธ เครเมอร์ ; เลิศศิริร์ บวรกิตติ แพลและเรียบเรียง. (2552). **ศิลปะเพื่อการบำบัด (Art as therapy: collected papers)**. กรุงเทพฯ: กรุงเทพฯเวชสาร

ภาษาต่างประเทศ

Laura Hoptman, Akira Tatehata, UdoKultermann. **Yayoi Kusama**. Hong Kong: Phaidon Press,2000.